

تحلیل و بررسی چالش‌های بازارچه‌های مرزی در ایران (مطالعه موردی بازارچه‌های مرزی استان بوشهر)

عبدالرسول افراسیابی^۱

مربی علوم اقتصادی، دانشگاه پیام نور، بوشهر، ایران

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۶/۱۰/۲۷

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۶/۰۷/۱۲

چکیده

با توجه به این که یکی از ظرفیت‌های کشورهای برای توسعه مبادلات اقتصادی، مناطق مرزی هستند، تأسیس بازارچه‌های مرزی مشترک در نقاط صفر مرزی ایران و کشورهای همسایه یکی از راهکارهایی است که به منظور توسعه اقتصادی مناطق مرزی و اشتغال‌زایی و نیز جلوگیری از روند مهاجرت مرزنشینان از سوی وزارت کشور در نظر گرفته شده است. با وجود این هدف اما بازارچه‌های مرزی برای ایفای نقش خود با چالش‌هایی عمده‌ای مواجهه هستند. هدف این مقاله تحلیل و بررسی چالش‌های بازارچه‌های مرزی در ایران با تأکید بر بازارچه‌های مرزی استان بوشهر است. سؤال اصلی مقاله این است که بازارچه‌های مرزی در ایران و به ویژه استان بوشهر با چه چالش‌هایی مواجهه هستند؟ علاوه بر این سؤال اصلی سؤالات فرعی دیگری نیز در این مقاله مطرح می‌شود از جمله این که بازارچه‌های مرزی دارای چه پیشینه‌ای در ایران و جهان هستند و این که چه نظریاتی برای تحلیل این بازارچه‌ها ارائه شده است؟ فرضیه‌ای که در این مقاله برای پاسخگویی به این پرسش طراحی شده است این است که به نظر می‌رسد که بین عدم امنیت مرزی، نوسانات نرخ ارز و نرخ تورم و عدم ثبات وضعیت سیاسی کشور و چالش‌های بازارچه‌های مرزی رابطه معناداری وجود دارد. در پژوهش حاضر سعی شده است، با استفاده از داده‌های پرسشنامه‌ای جمع‌آوری شده در سال ۱۳۹۴ از نمونه ۲۰۰ نفری در استان بوشهر (فعالان اقتصادی) و روش‌های آمار استنباطی و آزمون ناپارمتریک دوجمله‌ای و فریدمن و نرم افزار SPSS به شناخت تهدیدها و عوامل مؤثر بر عملکرد بازارچه‌های مرزی در استان بوشهر پرداخته شود. برای روایی و پایایی پرسشنامه، از آزمون آلفای کورنباخ استفاده شده است. نتایج این مقاله نشان می‌دهد که کیفیت راه‌های ارتباطی، امکانات رفاهی و خدماتی موجود در مسیر راه‌های منتهی به بازارچه‌های مرزی، رقابت‌پذیری ضعیف کالاهای داخلی نسبت به کالاهای خارجی، عدم امنیت مرزی، نوسانات نرخ ارز و نرخ تورم و عدم ثبات وضعیت سیاسی کشور از عوامل تهدیدآمیز در بازارچه‌های استان بوشهر به شمار می‌آیند و عواملی نظیر هزینه‌های حمل و نقل، حمایت‌های بیمه‌ای شاغلین و توسعه روابط تجاری با کشورهای هم‌جوار بر عملکرد بازارچه‌های مرزی تأثیر معنادار دارد.

واژگان کلیدی: بازارچه مرزی، استان بوشهر، مبادلات اقتصادی، همسایگان، ایران.

مقدمه

جمهوری اسلامی ایران دارای همسایگان متعدد و مرزهای مشترک طولانی با کشورهای همسایه است. از بین ۳۱ استان کشور ۱۶ استان، استان‌های مرزی محسوب می‌شوند که بر اساس آخرین سرشماری در سال ۱۳۹۰ بیش از ۴۵ درصد جمعیت کشور را در خود جای داده‌اند. نیمی از جمعیت کشور در استان‌های مرزی ایران با داشتن بیش از ۸۷۰۰ کیلومتر مرز خشکی و آبی با ۷ کشور عراق، آذربایجان، ارمنستان، ترکمنستان، پاکستان، افغانستان و ترکیه دارای مرز خشکی و با ۶ کشور روسیه قزاقستان (در شمال)، کویت، قطر، امارات متحده عربی و بحرین (در جنوب) دارای مرز آبی است (Akhavi, 2012: 106).

نقشه شماره ۱- مرزهای ایران

Source: (Enchanted Learning)

ایران طولانی‌ترین مرز خود را با عراق و کوتاه‌ترین مرز را با کشور ارمنستان دارد. مرز ایران با عراق ۱۴۵۸ کیلومتر و مرز ایران با ارمنستان تنها ۳۵ کیلومتر است. همچنین طول مرز ایران با کشورهای افغانستان، پاکستان، ترکمنستان، آذربایجان و ترکیه نیز به ترتیب ۹۳۶، ۹۰۹، ۹۹۲، ۷۵۹ و ۴۹۹ کیلومتر است. از بین ۳۱ استان کشور ۱۶ استان، استان‌های مرزی محسوب می‌شوند که بر اساس آخرین سرشماری در سال ۱۳۹۰ بیش از ۴۵ درصد جمعیت کشور را در خود جای داده‌اند. طبق این سرشماری جمعیت ۱۶ استان مرزی کشور ۳۶ میلیون و ۲۴۱ هزار و ۸۵۵ نفر است و این میزان جمعیت خود نشان دهنده اهمیت بسیار زیاد استان‌های مرزی است. از سوی دیگر آمار وزارت کشور از تعداد سرپرستان خانوارهای مرزی هم نشان می‌دهد سه میلیون و ۲۸۸ هزار و ۴۱۳ سرپرست خانوار در نقاط مرزی کشور زندگی می‌کنند (Bayat, 2011: 12).

با توجه به آمارهای گمرک ایران از حجم صادرات و واردات گمرکات، در سال ۱۳۹۳ از صادرات ۵۰ میلیارد دلاری کشور از کالاهای غیرنفتی، سهم بازارچه‌های مرزی به میزان ۴۰۵/۵ میلیون دلار بوده و از واردات ۵۲/۵ میلیارد دلاری کشور از کالاهای غیرنفتی نیز حدود ۷۸ میلیون دلار آن مربوط به این بازارچه‌ها بوده است. در طول نوارهای

مرزی موجود افراد بومی سکونت دارند که از گذشته‌های دور از طریق تبادل کالا با اشخاص آن سوی مرز نیازمندی‌های خود را برطرف می‌نمایند؛ اما همه این آمارها در حالی اهمیت مناطق و استان‌های مرزی را نشان می‌دهد که مناطق مرزی بیشترین محرومیت، بیکاری و پایین‌ترین سطح کیفیت زندگی را در کشور دارند و فاصله این مناطق با استان‌های مرکزی سالانه سبب بیشترین مهاجرت‌ها به مراکز استان‌ها و شهرهای مرکزی کشور می‌شود. از سوی دیگر مشاهدات انجام شده نشان می‌دهد که در اکثر مناطق مرزی کشور افراد ساکن فاقد امکانات رفاهی و توسعه‌ای مناسب بوده‌اند و این باعث افزایش مهاجرت مردم این مناطق و همچنین رواج قاچاق در بین آنها شده است. بنابراین، می‌بایست با عوامل اصلی ناامنی به‌طور بنیادی مقابله و ریشه‌های آن را از درون نابود کرد و از طریق قدرت دفاع و پایداری امنیت مناطق مرزی را فزونی بخشیده و تأثیرات فضایی مربوطه را مورد توجه قرار داد. مسئولین جمهوری اسلامی ایران نیز برای این پدیده‌ها سعی در ایجاد اشتغال و توسعه اقتصادی اجتماعی این مناطق دارند و به همین منظور نیز بازارچه مرزی مطرح شده است (Islamic Republic of Iran Customs site. See <http://www.irica.gov.ir>).

در بازارچه‌های مرزی همکاری‌های بیشتری بین کشور داخلی و کشور خارجی هم مرز در نواحی مرزی می‌تواند صورت پذیرد که با گسترش روابط بین کشورها، نابرابری‌های بین‌المللی کاهش می‌یابد. از این‌رو عوامل متعددی وجود دارد که موجب شده است فرصت‌های اقتصادی و معیشتی مرزنشینان به تشدید چالش‌های امنیتی و ناهنجاری‌های اجتماعی در برخی نقاط مرزی تبدیل شود. به‌طوری‌که بازارچه‌های مرزی موجب مخل مبادلات تجاری شده است. لذا با توجه به فرصت‌هایی که بازارچه‌های مرزی در جهت افزایش رشد و توسعه اقتصادی می‌توانند در مناطق مرزی و سپس در هر کشور به وجود آورند، توجه به مشکلات و چالش‌های موجودی که در این بازارچه‌ها موجب عدم تحقق اهداف پیش‌بینی شده می‌شوند، اهمیت بسیاری دارد.

استان بوشهر با ۶۲۵ کیلومتر مرز مشترک آبی در منطقه خلیج فارس از استان‌های مستعد در ایجاد بازارچه‌های مرزی به شمار می‌آید که در حال حاضر دارای سه بازارچه مرزی در شهرستان‌های بوشهر، گناوه و کنگان است که علیرغم وجود پتانسیل‌ها و امکانات موجود در جهت توسعه این بازارچه‌ها و دستیابی به اهداف پیش‌بینی شده ایجاد بازارچه‌های مرزی، در سال ۱۳۹۰ دولت ۳۱ معبر و بازارچه مرزی کشور از جمله کنگان و گناوه در استان بوشهر را غیرقانونی اعلام کرده است؛ بنابراین با توجه به اهمیت نقش بازارچه‌های مرزی در توسعه منطقه‌ای و ملی، در پژوهش حاضر طبق نظریه مزیت نسبی و نظریه توسعه فضایی منطقه‌ای هیلهورست^۱ با استفاده از داده‌های پرسشنامه‌ای جمع‌آوری شده از نمونه ۲۰۰ نفری در سال ۱۳۹۴ در استان بوشهر و روش‌های آمار استنباطی سعی شده است که به بررسی و شناسایی عوامل مؤثر بر بروز چالش‌ها و موانع موجود در عدم کارایی و توسعه بازارچه‌های مرزی در استان بوشهر پرداخته شود.

مبانی نظری

نظریه‌های مختلفی به تحلیل مرز پرداخته‌اند: در نظریه والتر کریستالر^۱ جغرافی دان آلمانی نوعی سلسله مراتب مرزبندی به صورت متداخل در محل تقاطع حوزه‌های نفوذ مکان‌های مرکزی با یکدیگر وجود دارد. عامل تعیین‌کننده جدایی و مرزبندی، حوزه‌های نفوذ مکان‌های مرکزی دریافت خدمات و سرمایه‌گذاری‌های مربوط به آن است. مرزهای زمینی باعث ایجاد گسل و شکاف در نظام فضایی سلسله مراتبی مناطق پیوسته می‌شود. نقاط مرزی از نوعی خصلت انتخاب برخوردار می‌شوند (این‌که به کدام مرکز نزدیک‌ترند و یا امکانات بیشتر دریافت می‌کنند) (Chukhachi Zadeh Moghadam, 2002: 63).

در دیدگاه نظریه مرکز-پیرامون مرزها به دلیل واقع شدن در مناطق پیرامونی و دور از مرکز اولاً مورد بی‌توجهی کامل قرار می‌گیرند، چرا که امکان بهره‌برداری از منابع آن‌ها کم‌تر از مناطق نزدیک به مرکز است. ثانیاً به دلیل این بی‌توجهی، حداقل، منابع موجود این مناطق به سوی مناطق مرکزی یا مناطق نزدیک‌تر به آن تمایل می‌یابند. به دلیل تفاوت بسیار زیاد بین مرکز هر منطقه و دورترین نقاط مراکز پیرامونی آن (مرزها)، تضاد منافع بین مرکز و نقاط مرزی تشدید می‌شود. به دلیل تأکید بر تمرکز همه منابع قابل بهره‌برداری در مرکز منطقه، در واقع یک خط مرزی ذهنی و درعین حال قابل لمس میان مرکز و پیرامون ترسیم می‌شود. بدین جهت، خط مرزی شفاف و قابل تشخیص است. به دلیل تأخیر در تأثیرپذیری و بهره‌مندی مناطق مرزی از مرکز منطقه، سرعت توسعه‌یافتگی در مناطق مرزی به‌کندی صورت می‌گیرد (Ezati, 2000: 186).

همچنین در نظریه کاربری اراضی مفهوم مرز با اتکا بر اصل حاکم که اصل سود و صرفه اقتصادی است، حالت ذهنی و تجربیدی به خود می‌گیرد. به دلیل اینکه این نظریه، در ابتدای ارائه خود یک نظریه اقتصادی صرف بوده است، مفهوم مرز را از دیدگاه اقتصادی خود تحلیل و تعریف می‌کند. دو نکته اساسی در تحلیل مفهوم مرز از این دیدگاه وجود دارد: ۱- تعیین مرز ذهنی بین سود و زیان، به عبارت دیگر، مرز بین منافع و زیان «ما» و «دیگران». ۲- یک نوع مرزبندی جدید در یک مقیاس وسیع‌تر بین گروهی که با منافع ما همخوان و آن‌هایی که هم‌اوا نیستند، ایجاد می‌کند (Ibid., 2000: 186).

علاوه بر این در دیدگاه نظریه قطب رشد نکات زیر مورد توجه قرار می‌گیرد: ۱- تأکید بر قطبی بودن توسعه به این مفهوم است که هر قطب، سلسله مراتبی از مرزبندی را از طریق حوزه نفوذ و حیطه جغرافیایی خود به صورت امواج پی‌درپی مشخص می‌سازد. بر این اساس به میزان قوت قطب رشد، حیطه این مرزبندی‌ها نیز گسترش می‌یابد، اما مرزها مانع عبور تأثیرات قطب رشد به کشور مجاور می‌شود.

۲- مرز در مفهوم نظریه قطب رشد، دورترین نقاطی است که شعاع تأثیرات توسعه قطب رشد به آنجا می‌رسد. بر این اساس مرز، به منطقه‌ای اطلاق می‌شود که کم‌ترین بهره‌مندی از تشعشعات توسعه‌ای قطب رشد را دریافت می‌کند، به این جهت، مناطق مرزی اغلب مناطقی محروم‌تر، توسعه نیافته‌تر و عقب مانده‌تر به شمار می‌روند (Ibid., 2000: 186). در نظریه مرکز رشد با رقیق‌تر شدن مفهوم قطب رشد به مرکز رشد، مرز نیز رقیق‌تر می‌شود؛ و تضاد

¹. Christaller's Central Place Theory

بین مرکز و مرز کاهش می‌یابد. به دلیل تعداد مراکز رشد، مرزهای حوزه نفوذ این مراکز متعدد شده و در نتیجه، اختلاط و تداخل اجتناب‌ناپذیر آن‌ها باعث رقیق شدن این مرزها می‌شود و در نهایت فاصله بین توسعه‌یافتگی مناطق مرزی و غیر مرزی کم می‌گردد. فاصله مرز تا مرکز رشد نسبت به فاصله آن تا قطب رشد کاهش می‌یابد و اثر آن نیز رقیق‌تر می‌گردد: یعنی محرومیت و عقب‌ماندگی کمتر به دلیل اینکه سرمایه‌گذاری صرف در این نظریه اختصاص به مناطق میانی و مرکز ندارد، بدین جهت توسعه مراکز رشد با سرعت زمانی فزون‌تر و تأثیر بیش‌تر نسبت به نظریه قطب رشد تأثیر می‌پذیرد (Ibid., 2000: 186).

همچنین نیلز هانسن در سال ۱۹۷۸، پس از انجام مطالعات میدانی گسترده‌ای در مرزهای کشورهای آلمان، فرانسه و سوئیس، ویژگی‌های مناطق مرزی را با دقت بیشتری مورد توجه قرار داد و آن‌ها را بر اساس نظریه‌های مکان مرکزی کریستالر تجزیه و تحلیل کرد (Hansen, 1978:44). هانسن در مطالعات خود به نکات مثبت و منفی مناطق مرزی و تحلیل آن‌ها از دیدگاه کریستالر، لوش، ژاندارم، بودویل، اوربان و پرو می‌پردازد. نگاه او نکات مثبت مرزها را که در کنار مرزهای سیاسی با ثبات قابل تصورند، عبارت است از توسعه فعالیت‌های تجاری و فرهنگی مرزی - که شعاع نفوذی در کشور مجاور پیدا می‌کنند و درآمدهای حاصل از دریافت عوارض برمی‌شمارد. همچنین ایشان به نقل از لوش می‌گویند: در مناطق مرزی ممکن است سرمایه‌گذاری به دلیل فرار از مالیات دولت مرکزی، سودمندتر باشد. او می‌گوید که طبق نظریه قطب رشد، عدم تعادل منطقه‌ای بین مناطق مرکزی و غیر مرکزی جزء ویژگی‌های جدایی‌ناپذیر این مناطق و فرآیند توسعه به حساب می‌آید و همچنان با استنباط از لوش اظهار می‌دارد که در مناطق مرزی ممکن است به دلیل ناهمخوانی بین اهداف سیاسی و اهداف اقتصادی، مشکلات ویژه‌ای ظهور پیدا کنند (Ezati, 2000: 186).

اصول کلی و ویژگی‌های مناطق مرزی از دیدگاه هانسن عبارت‌اند از: ۱- موانع مربوط به تجارت بین‌المللی. ۲- قطع ارتباطات با همسایگان و محدود نمودن آن به واسطه اختلاف نرخ رشد اقتصادی یا تفاوت فرهنگی ۳- خطر تهدیدات و تهاجمات نظامی. ۴- آسیب‌دیدگی و جراحت سازمان فضایی این مناطق از طریق گسستگی در ساختار فضایی آن که در اثر مرزهای فیزیکی ایجاد می‌شود. ۵- به دلیل اینکه محرومیت جز خصوصیات این مناطق است، مادامی که این خصوصیات باقی است، این مناطق، محروم، توسعه نیافته و پیرامونی خواهند ماند.

دیدگاه‌های نظری جونز و وایلد^۱: به عقیده جونز و وایلد، مناطق مرزی به‌عنوان مناطق حاشیه‌ای و توسعه نیافته شناخته می‌شوند. این حاشیه‌ای بودن گرچه می‌تواند معلول شرایط جغرافیایی مناطق مرزی باشد، اما خود پدیده مرزی بودن، بسیاری از امکانات و قابلیت‌های آن منطقه را مضمحل می‌سازد. آنان معتقدند با برقراری مرز بین دو کشور، فضاهایی که به یکدیگر متصل‌اند و تداوم فضایی را تأمین می‌کنند، از یکدیگر می‌گسلند و حاشیه‌ای می‌شوند. این حاشیه‌ای بودن، علت عقب‌ماندگی این نواحی است. بر اساس عقاید جونز و وایلد، برای برنامه‌ریزی توسعه مناطق مرزی این اصول باید مورد توجه قرار گیرند: ۱- درک پیچیدگی، گستردگی و تنوع متغیرها و تأثیرات آن‌ها در مرز. ۲- لزوم تأمین شرایط و زیرساخت‌های توسعه مرزها. ۳- ضرورت خروج از انزوا و گسترش ارتباطات با

¹. Jones and Wild

داخل و خارج. ۴- لزوم پیوستگی مرز با مرکز ۵- لزوم حمایت و پشتیبانی‌های ویژه از این مناطق جهت خروج فوری از محدودیت و دستیابی به توسعه.

بازارچه مرزی محوطه‌ای است محصور واقع در نقاط صفر مرزی و در جوار گمرکات، مجاز به انجام تشریفات ترخیص کالا، یا مکان‌هایی که طبق تفاهم‌نامه‌های منعقد شده بین جمهوری اسلامی ایران و کشورهای هم‌جوار تعیین می‌شود که اهالی دو طرف مرز می‌توانند تولیدات و محصولات محلی خود را با رعایت مقررات صادرات و واردات جهت دادوستد در این بازارچه‌ها عرضه نمایند (Ministry of Economic Affairs and Finance, 1992: 1). بازارچه مرزی به عنوان نهاد اقتصادی نوینی که توانایی حل بسیاری از مشکلات مناطق مرزی را دارا است از اواسط دهه ۱۳۶۰ به دنبال امضای پروتکل با مقامات کشور ترکیه در محل بازارچه‌های مرزی ساری سو-بازرگان در سال ۱۳۷۶ تأسیس شد. دوره دوم فعالیت بازارچه‌های مرزی از سال ۱۳۶۹ تا ۱۳۷۳ و به دنبال مذاکرات استاندار آذربایجان غربی و استاندار استان وان ترکیه با تأسیس دو بازارچه مرزی رازی و سرو آغاز شده پس از آن اقداماتی جهت احداث بازارچه‌های مرزی در چندین استان کشور انجام گرفت (وزارت کشور، معاونت اقتصادی و بین‌الملل). برخی از اهداف ایجاد بازارچه‌های مرزی عبارت‌اند از (Alikhani, 2004):

۱. ایجاد اشتغال و درآمد برای مردمان مستقر در نواحی مرزی.
  ۲. صادرات کالاها و محصولات تولید شده در مناطق مرزی به کشورهای هم‌جوار و واردات و تأمین کالاهای مورد نیاز معیشتی مردم مرز نشین از کشورهای موصوف.
  ۳. ایجاد امنیت اجتماعی در مناطق مرزی.
  ۴. برقراری روابط حسنه و حسن هم‌جواری با مردم مرزنشین کشور یا کشورهای هم‌جوار و ایجاد امنیت پایدار در مرزها.
  ۵. نشر و صدور ارزش‌ها و فرهنگ‌های اسلامی و ملی به ملل سایر کشورها.
  ۶. کمک به رونق بخش تولید کالاهای صنعتی، معدنی، کشاورزی و نیز محصولات صنایع دستی و غیره.
- نظریات سنتی تجارت بین‌المللی، اغلب به تبیین مزیت‌های نسبی در زمینه تولید می‌پردازد؛ برای نمونه، نظریه بهره-مندی از عوامل تولید، مزیت‌های نسبی هر کشور را در تولید و صدور کالا یا کالاهایی تعیین می‌کند که این کشور از عوامل تولید فراوان و ارزان آن کالاها برخوردار باشد. این نظریه تنها دو عامل نیروی کار و سرمایه را در نظر می‌گیرد، در صورتی که در زمینه تولید، عوامل متعددی وجود دارد که مزیت نسبی هر کشور را تعیین می‌کند، برای مثال نیروی انسانی، سرمایه، منابع طبیعی و تکنولوژی از جمله اصلی‌ترین این عوامل هستند (Naderi, 1992: 39-38). تعریف کلی‌تری برای مزیت نسبی وجود دارد که علاوه بر عوامل تولید به عوامل بازار نیز توجه دارد. در این تعریف مزیت نسبی عبارت است از توانایی یک کشور در تولید و صدور کالایی با قیمت ارزان‌تر. در تجارت بین‌الملل به دلیل دور بودن محل مصرف از محل تولید، کالاهای تولید شده بایستی به مراکز مصرف حمل گردد. در این ارتباط، عوامل مختلفی بر مزیت‌های نسبی هر کشور تأثیر می‌گذارد: هزینه‌های بسته‌بندی، حمل‌ونقل، بیمه، بازاریابی و تبلیغات و غیره از جمله مهم‌ترین متغیرهای تأثیرگذار در این مرحله است. توجه به این متغیرها، اهمیت زیادی دارد؛ چرا که مستقیماً قیمت تمام شده‌ی کالاها را تحت تأثیر قرار می‌دهند (Ibid., 36). لذا توسعه تجارت از

طریق بازارچه‌های مرزی می‌تواند به عنوان یک اهرم در ایجاد اشتغال و توسعه روابط تجاری با کشورهای هم‌جوار می‌تواند تأثیر قابل توجهی در فعالیت‌های اقتصادی کشور داشته باشد.

نظریه توسعه فضایی منطقه‌ای هیلهورست^۱ در دهه ۷۰ میلادی، یکی از نمونه‌های بارز و تأثیرگذار در عرصه انتظام فضایی بود که تاکنون کاربردهای زیادی نیز در طرح‌های توسعه و عمران منطقه‌ای و محلی داشته است. این نظریه بر آن است که چگونه تحت تأثیر عامل فاصله و نیز عوامل صرفه‌جویی‌های ناشی از مقیاس و ادغام، مراکز با قدرت سیاسی، اقتصادی و اداری پدید می‌آیند که به صورت کانون‌های موجد نوآوری و خلاقیت عمل می‌کنند (Seyyed fatemi and hosseinzadeh dalir, 2010: 5). از این‌رو مناطق مرزی نقاط حساس و استراتژیک کشور هستند که ایجاد بازارچه‌های مرزی در این مناطق موجب توسعه مراودات اقتصادی بین مرزنشینان ایران و کشورهای همسایه، می‌شود.

محیط پژوهش

ایران ۲۱ پایانه مرزی مسافری و ۵۰ پایانه مرزی کالا با همسایگان دارد. تعداد پایانه‌های مرزی ایران از ۹ پایانه در سال ۱۳۵۷، با ۲۴ مورد افزایش، به ۳۳ پایانه مرزی مجهز در سال ۱۳۸۷ ارتقاء یافت. در هشت ماهه سال جاری میزان صادرات از بازارچه‌های مرزی ۲۴۵/۶۲ میلیون دلار بوده است در حالی که ۵۰ درصد از بازارچه‌های مرزی کشور سهمی در صادرات ندارند. از میزان صادرات بازارچه‌های مرزی به لحاظ ارزشی در هشت ماهه سال جاری بازارچه‌های زیر صادرات داشته‌اند (Zarghani, 2012: 15).

بازارچه پرویز خان با ۲۶/۳۹ درصد سهم فعال‌ترین بازارچه مرزی به لحاظ ارزشی بوده است و بازارچه‌های بیرانشهر - ترمچین با ۱۷/۷ درصد سهم، گیله سردشت، ۱۴/۳ درصد سهم، یزدان ۷۸/۷۳ درصد سهم شوشمی ۵/۰۲ درصد سهم میلک ۷۳/۴۷ درصد سهم، کوهک سراوان ۳/۴ درصد سهم، باجگیران ۲/۹ درصد سهم، دو کوهه ۲/۸۳ درصد سهم، میرجاوه ۲/۸۱ درصد سهم، میل ۵۷ با ۲/۸ درصد سهم، پیشین ۱/۷۲ درصد سهم، میل ۷۳ با ۱/۶۷ درصد سهم و بازارچه سیف - سقز با ۱/۳ درصد سهم بیشترین سهم را به لحاظ ارزش در صادرات بازارچه‌های مرزی داشته‌اند (Pashallo et al., 2014: 1393).

۵۰ درصد از بازارچه‌های مرزی کشور صادرات ندارند. بازارچه‌های شیخ صله، جلفا، آبادان، صنم بلاغی، توردوز، رازی - خوی، مهران، خرمشهر، گمشاد، ساری سو، جالق، سرو، سیرانبند و کنگ کمترین سهم را به لحاظ ارزشی در صادرات بازارچه‌های مرزی داشته‌اند. بدین ترتیب از ۲۸ بازارچه مرکزی کشور ۱۴ بازارچه به لحاظ ارزشی سهمی کمتر از یک درصد در صادرات داشته‌اند به عبارت دیگر ۵۰ درصد از بازارچه‌های مرزی کشور در حالت رکود یا تعطیلی کامل به لحاظ صادرات هستند (Mousavi & Bagherzadeh, 2013: 101).

گمرک آستارا بیشترین تجارت چمدانی را دارد. بنابر جداول آماری گمرک گمرکات آستارا با ۵۲/۶۲ درصد سهم، بیله سوار با ۱۳/۱۱ درصد، لطف آباد با ۱۲/۱۵، سرو با ۹/۷ درصد سهم، جلفا با ۴/۸۳ درصد سهم، ینچه برون با ۲/۴ درصد سهم، سرخس با ۲/۲ درصد سهم و گمرک باجگیران با ۱/۱۵ درصد سهم فعال‌ترین گمرکات کشور در

صادرات از محل تجارت چمدانی به لحاظ ارزشی بوده‌اند. بدین ترتیب در هشت ماهه سال ۱۳۹۵ میزان صادرات از محل تجارت چمدانی به لحاظ ارزش ۲۹۲/۴۵ میلیون دلار و میزان صادرات از بازارچه‌های مرزی ۲۴۵/۶۲ میلیون دلار بوده است (Ibid., 2013: 101).

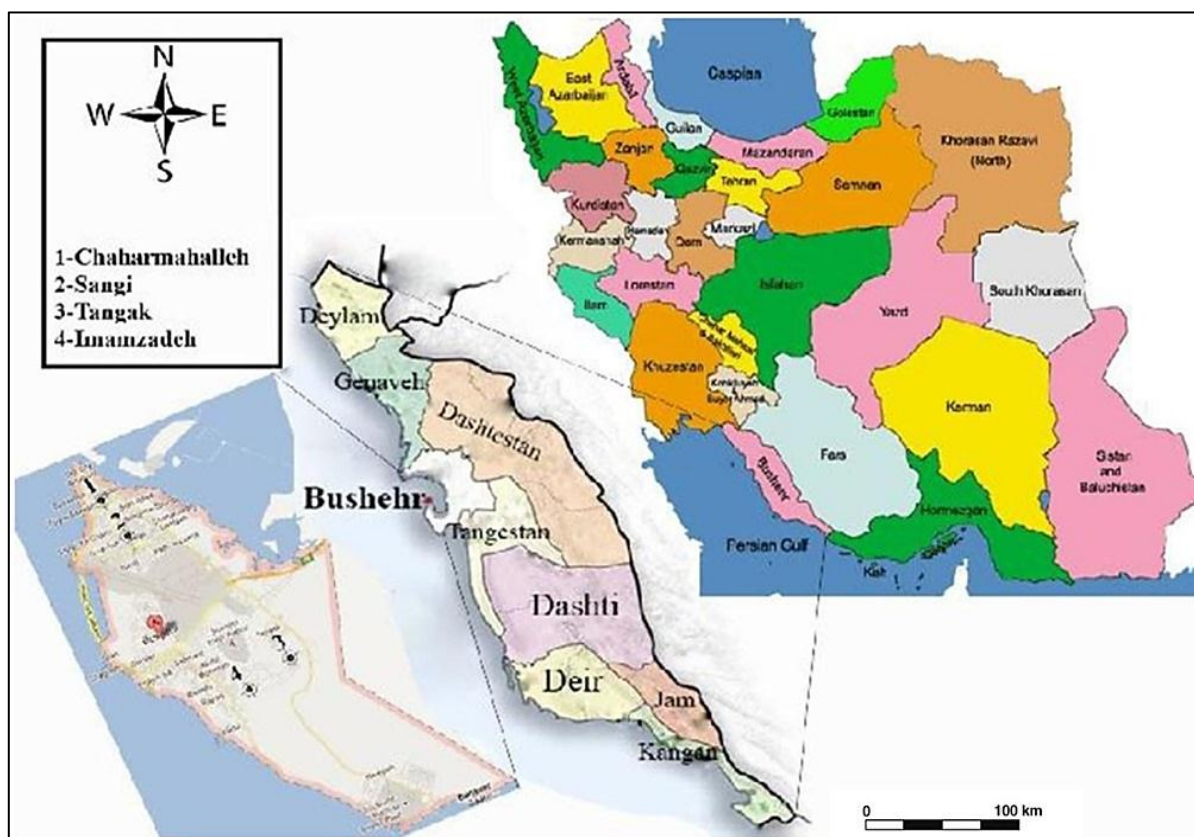

نقشه شماره ۲- بازارچه‌های مرزی ایران

Source: (<http://pourdanesh.com>)

استان بوشهر از استان‌های جنوبی ایران و هفدهمین استان بزرگ کشور به لحاظ مساحت است که در حاشیه خلیج فارس قرار دارد. مرکز این استان بندر بوشهر می‌باشد. استان بوشهر از شمال به قسمتی از استان خوزستان و استان کهگیلویه و بویراحمد، از شرق به استان فارس، از جنوب و غرب به خلیج فارس و از جنوب شرق به قسمتی از استان هرمزگان محدود است. این استان با مساحتی حدود ۲۷۶۵۳ کیلومتر مربع، جمعیتی برابر ۱۱۶۳۴۰۰ نفر دارد. استان بوشهر با خلیج فارس بیش از ۷۰۷ کیلومتر دریایی دارد. استان بوشهر بین ۲۷ درجه و ۱۹ دقیقه تا ۳۰ درجه و ۱۶ دقیقه عرض شمالی و ۵۰ درجه و ۱ دقیقه تا ۵۲ درجه و ۵۹ دقیقه طول شرقی از نصف‌النهار گرینویچ قرار دارد. استان بوشهر دارای ۱۰ شهرستان، ۲۴ بخش و ۴۶ دهستان و شامل ۳۷ شهر و حدود ۹۱۰ آبادی می‌باشد (Gramymotlaq & Shabankareh, 2006: 187).

نقشه شماره ۳- موقعیت استان بوشهر

Source: (Scorpion Research)

استان بوشهر به دلیل وجود منابع عظیم نفت و بخصوص گاز پایتخت انرژی ایران لقب گرفته است. اقتصاد استان به بخش‌های کشاورزی، تجارت، دامداری، شیلات و تا حدودی زیادی به صنعت متکی است. تجارت با کشورهای عربی همسایه باعث رونق اقتصادی شده است. مهم‌ترین بندر استان شامل بندر بوشهر، بندر گناوه، بندر دیلم، بندر ریگ، بندر دیر، بندر کنگان، بندر نخل تقی، بندر عسلویه و بندر عامری می‌باشد. بندر بوشهر با دارا بودن ۷ پست اسکله به طول بیش از ۱۱۷۰ متر، ظرفیت پذیرش کشتی‌های پانزده هزار تنی و تخلیه و بارگیری بیش از ۳ میلیون تن کالا در سال را دارد. این بندر دارای فضایی بالغ بر ۳۷ هزار مترمربع انبار سرپوشیده می‌باشد. اسکله مسافرتی والفجر نیز به جابه‌جایی بار و مسافر میان این استان و کشورهای حاشیه خلیج فارس می‌پردازد. استان بوشهر با خلیج فارس بیش از ۶۰۰ کیلومتر مرز دریایی دارد و از اهمیت راهبردی و اقتصادی برخوردار است (Taqvaei & Goudarzi, 2009: 109).

جدول شماره ۱-بازارچه‌های مرزی استان بوشهر

ردیف	نام استان	محل بازارچه	نام بازارچه	کشور هم‌مرز
۱	بوشهر	بوشهر	مرکز تجاری قطر	قطر
۲	بوشهر	کنگان	کنگان	کشورهای مقابل
۳	بوشهر	بندر گناوه	گناوه	کشورهای مقابل

Source: (<https://www.commercialconsultants.ir>)

روش مورد استفاده در پژوهش حاضر، توصیفی- پیمایشی است. ابزار اصلی گردآوری داده‌های بخش میدانی پژوهش، پرسشنامه‌ای دو قسمتی است. به منظور بررسی روایی و پایایی پرسشنامه آلفای کورنباخ ۷۱ درصد به

دست آمد که رقم قابل قبولی است. ابتدا پرسشنامه متغیرهای فردی پاسخگویان مورد سنجش قرار گرفت که با بهره‌گیری از پیشینه پژوهش این پرسش‌ها طراحی شده است. این متغیرها عبارت‌اند از: سطح سواد، سن و سابقه فعالیت در شغل و بخش دوم که بخش اصلی پرسشنامه بوده و با استفاده از روش پرسشنامه‌ای لیکرت ۵ گزینه‌های هرگویه (بسیار زیاد، زیاد، متوسط، کم، بسیار کم) طراحی شده است. بدین ترتیب پرسشنامه‌های مربوطه در جامعه آماری شامل ۲۰۰ نفر از افراد فعال در بازار (شهرستان‌های بوشهر، دلوار، گناوه، کنگان و عسلویه) در استان بوشهر تکمیل شده است. متغیرهای پژوهش حاضر با توجه به شیوه اندازه‌گیری از مقیاس ترتیبی برخوردارند که برای بررسی آن‌ها آزمون ناپارامتری مناسب است. لذا به منظور شناسایی عوامل چالش برانگیز و مؤثر بر عملکرد بازارچه‌های مرزی، فرضیه‌های پژوهش با توجه به ماهیت هر عامل ارائه و با توجه به نتایج آزمون دو جمله‌ای به تأیید و رد فرضیه صفر پرداخته شده است. سپس از آزمون فریدمن برای اولویت‌بندی متغیرهای مؤثر بر عدم موفقیت بازارچه‌های مرزی استفاده شده است.

تجزیه و تحلیل نتایج

از آنجایی که شناخت ویژگی‌های عمومی نمونه در درک و تفسیر نتایج کمک بسزایی می‌نماید، در پژوهش حاضر سعی شده است که ابتدا به بررسی این نتایج پرداخته شود. از این‌رو نتایج به دست آمده بیانگر آن است که ۵۰ درصد از مصاحبه شوندگان دارای حداقل تحصیلات فوق دیپلم بودند و ۳۴/۵ درصد مصاحبه شوندگان در محدوده سنی ۲۰-۳۰ قرار داشته‌اند، بنابراین استنباط می‌شود که استان بوشهر به لحاظ نیروی انسانی جوان و با سواد دارای پتانسیل بالایی است. همچنین ۶۹ درصد افراد حداقل ۵ سال سابقه فعالیت در شغل خود دارند. در ادامه با توجه به نتایج به دست آمده به بررسی اهداف ذکر شده پرداخته می‌شود.

هدف اول: شناسایی چالش‌های موجود و عوامل مؤثر بر عملکرد بازارچه‌های مرزی در استان بوشهر از دیدگاه فعالان بازار

با توجه به این‌که متغیر وابسته مستقیم اندازه‌گیری نشده است و مقیاس اندازه‌گیری در یک پیوستار پنج طیفی قرار دارد، پاسخ‌های متوسط و دامنه پایین به یک گروه تبدیل شده و نسبت نظری آن‌ها ۶۰ درصد در نظر گرفته شده و پاسخ‌های گزینه زیاد و بسیار زیاد به یک گروه تبدیل شده است و نسبت نظری آن‌ها ۴۰ درصد لحاظ شده است و نسبت مشاهده شده با نسبت مورد انتظار مقایسه شده است. با تبدیل پاسخ‌ها به دو گروه، آزمون با نسبت دو جمله‌ای ارتباط می‌یابد، لذا فرضیه‌های پژوهش با این آزمون تأیید یا رد می‌شوند.

فرضیه اول: کیفیت راه‌های ارتباطی در جهت حمل و نقل بار و انتقال مسافر با استان بوشهر از سطح بالایی برخوردار بوده است.

فرضیه صفر: کیفیت راه‌های ارتباطی در جهت حمل و نقل بار و انتقال مسافر با استان بوشهر از سطح بالایی برخوردار نبوده است.

فرضیه پژوهش: کیفیت راه‌های ارتباطی در جهت حمل و نقل بار و انتقال مسافر با استان بوشهر از سطح بالایی برخوردار بوده است.

جدول شماره ۲- نتیجه آزمون دوجمله‌ای کیفیت راه‌های ارتباطی

متغیر	گروه	کد متغیر	تعداد	نسبت مشاهده شده	نسبت آزمون	سطح خطا
کیفیت راه‌های ارتباطی	متوسط و کمتر	≤ 3	۱۲۷	۰/۶	۰/۶	۰/۱۷۴
	بالاتر از متوسط	> 3	۷۳	۰/۴		
جمع			۲۰۰			

Source: (Research findings)

نتیجه آزمون در جدول شماره ۲ نشان می‌دهد که ۶۰ درصد پاسخ‌ها مزبور به گروه متوسط و کمتر است و ۴۰ درصد پاسخ‌ها مربوط به گروه زیاد و بسیار زیاد بوده که این مقدار برابر میزان مورد انتظار است. همچنین احتمال سطح معناداری آزمون از ۰/۰۵ کمتر است، لذا فرضیه صفر مبنی بر عدم کیفیت مناسب راه‌های ارتباطی با استان بوشهر جهت حمل و نقل بار و انتقال مسافر تأیید می‌شود؛ بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که این عامل یکی از عواملی است که تأثیر بسزایی در عدم توسعه یافتگی و موفقیت بازارچه‌های مرزی داشته است. با توجه به مشابه بودن نتایج آزمون سایر فرضیات با فرضیه مذکور، از تفسیر مشابه اجتناب شده و تنها به ارائه نتایج آزمون پرداخته شده است.

فرضیه دوم: امکانات رفاهی و خدماتی موجود در مسیر راه‌های منتهی به نقاط دارای بازارچه مرزی در استان بوشهر دارای عملکرد بالایی بوده است.

فرضیه صفر: امکانات رفاهی و خدماتی موجود در مسیر راه‌های منتهی به نقاط دارای بازارچه مرزی در استان بوشهر دارای عملکرد بالایی نبوده است.

فرضیه پژوهش: امکانات رفاهی و خدماتی موجود در مسیر راه‌های منتهی به نقاط دارای بازارچه مرزی در استان بوشهر دارای عملکرد بالایی بوده است.

جدول شماره ۳- نتیجه آزمون دوجمله‌ای کیفیت امکانات رفاهی و خدماتی

متغیر	گروه	کد متغیر	تعداد	نسبت مشاهده شده	نسبت آزمون	سطح خطا
کیفیت امکانات رفاهی و خدماتی	متوسط و کمتر	≤ 3	۱۲۰	۰/۶	۰/۶	۰/۴۹۶
	بالاتر از متوسط	> 3	۷۹	۰/۴		
جمع			۱۹۹			

Source: (Research findings)

فرضیه سوم: وجود بازارچه‌های مرزی کانال مناسبی برای اشتغال‌زایی بوده است.

فرضیه صفر: وجود بازارچه‌های مرزی کانال مناسبی برای اشتغال‌زایی نبوده است.

فرضیه پژوهش: وجود بازارچه‌های مرزی کانال مناسبی برای اشتغال‌زایی بوده است.

جدول شماره ۴- نتیجه آزمون دوجمله‌ای اشتغال‌زایی

متغیر	گروه	کد متغیر	تعداد	نسبت مشاهده شده	نسبت آزمون	سطح خطا
اشتغال‌زایی	متوسط و کمتر	≤ 3	۱۰۲	۰/۵	۰/۶	۰/۰۰۹
	بالاتر از متوسط	> 3	۹۶	۰/۵		
جمع			۱۹۸			

Source: (Research findings)

فرضیه چهارم: هزینه‌های حمل و نقل بین دو کشور هم مرز در توسعه مبادلات اقتصادی در بازارچه‌های مرزی تأثیر معنادار داشته است.

فرضیه صفر: هزینه‌های حمل و نقل بین دو کشور هم‌مرز در توسعه مبادلات اقتصادی در بازارچه‌های مرزی تأثیر معنادار نداشته است.

فرضیه پژوهش: هزینه‌های حمل و نقل بین دو کشور هم‌مرز در توسعه مبادلات اقتصادی در بازارچه‌های مرزی تأثیر معنادار داشته است.

جدول شماره ۵- نتیجه آزمون دوجمله‌ای هزینه‌های حمل و نقل

متغیر	گروه	کد متغیر	تعداد	نسبت مشاهده شده	نسبت آزمون	سطح خطا
هزینه‌های حمل و نقل	متوسط و کمتر	≤ 3	۱۰۲	۰/۵	۰/۶	۰/۰۰۹
	بالتر از متوسط	> 3	۹۶	۰/۵		
جمع			۱۹۸			

Source: (Research findings)

فرضیه پنجم: فراهم نمودن انواع تسهیلات بانکی جهت بهبود زیرساخت‌های لازم موجب رونق بازارچه‌های مرزی می‌شود.

فرضیه صفر: فراهم نمودن انواع تسهیلات بانکی جهت بهبود زیرساخت‌های لازم موجب عدم رونق بازارچه‌های مرزی می‌شود.

فرضیه پژوهش: فراهم نمودن انواع تسهیلات بانکی جهت بهبود زیرساخت‌های لازم موجب رونق بازارچه‌های مرزی می‌شود.

جدول شماره ۶- نتیجه آزمون دوجمله‌ای تسهیلات بانکی

متغیر	گروه	کد متغیر	تعداد	نسبت مشاهده شده	نسبت آزمون	سطح خطا
تسهیلات بانکی	متوسط و کمتر	≤ 3	۷۹	۰/۴	۰/۶	۰/۰۰۰
	بالتر از متوسط	> 3	۱۲۰	۰/۶		
جمع			۱۹۹			

Source: (Research findings)

فرضیه ششم: توسعه روابط تجاری با کشورهای هم‌جوار موجب رونق بازارچه‌های مرزی می‌شود.

فرضیه صفر: توسعه روابط تجاری با کشورهای هم‌جوار موجب عدم رونق بازارچه‌های مرزی می‌شود.

فرضیه پژوهش: توسعه روابط تجاری با کشورهای هم‌جوار موجب رونق بازارچه‌های مرزی می‌شود.

جدول شماره ۷- نتیجه آزمون دوجمله‌ای توسعه روابط تجاری

متغیر	گروه	کد متغیر	تعداد	نسبت مشاهده شده	نسبت آزمون	سطح خطا
توسعه روابط تجاری	متوسط و کمتر	≤ 3	۸۶	۰/۴	۰/۶	۰/۰۰۰
	بالتر از متوسط	> 3	۱۱۰	۰/۶		
جمع			۱۹۶			

Source: (Research findings)

فرضیه هفتم: برتری کیفیت کالاهای خارجی نسبت به کالاهای داخلی در میزان فروش و درآمد بازارچه‌های مرزی تأثیر معنادار داشته است.

فرضیه صفر: برتری کیفیت کالاهای خارجی نسبت به کالاهای داخلی در میزان فروش و درآمد بازارچه‌های مرزی تأثیر معنادار نداشته است.

فرضیه پژوهش: برتری کیفیت کالاهای خارجی نسبت به کالاهای داخلی در میزان فروش و درآمد بازارچه‌های مرزی تأثیر معنادار داشته است.

جدول شماره ۸- نتیجه آزمون دو جمله‌ای کیفیت کالاهای خارجی نسبت به کالاهای داخلی

متغیر	گروه	کد متغیر	تعداد	نسبت مشاهده شده	نسبت آزمون	سطح خطا
کیفیت کالاهای خارجی نسبت به کالاهای داخلی	متوسط و کمتر	≤ 3	۸۵	۰/۴	۰/۶	۰/۰۰۰
	بالاتر از متوسط	> 3	۱۱۲	۰/۶		
جمع			۱۹۷			

Source: (Research findings)

فرضیه هشتم: امنیت مرزی استان بوشهر موجب رونق بازارچه‌های مرزی شده است.
فرضیه صفر: امنیت مرزی استان بوشهر موجب عدم رونق بازارچه‌های مرزی شده است.
فرضیه پژوهش: امنیت مرزی استان بوشهر موجب رونق بازارچه‌های مرزی شده است.

جدول شماره ۹- نتیجه آزمون دو جمله‌ای امنیت مرزی

متغیر	گروه	کد متغیر	تعداد	نسبت مشاهده شده	نسبت آزمون	سطح خطا
امنیت مرزی	متوسط و کمتر	≤ 3	۱۱۱	۰/۶	۰/۶	۰/۱۱
	بالاتر از متوسط	> 3	۸۹	۰/۴		
جمع			۲۰۰			

Source: (Research findings)

فرضیه نهم: حمایت‌های بیمه‌ای برای شاغلین در کسب و کارهای بازارچه‌های مرزی به میزان رضایت بخش بوده است.
فرضیه صفر: حمایت‌های بیمه‌ای برای شاغلین در کسب و کارهای بازارچه‌های مرزی به میزان رضایت بخش نبوده است.
فرضیه پژوهش: حمایت‌های بیمه‌ای برای شاغلین در کسب و کارهای بازارچه‌های مرزی به میزان رضایت بخش بوده است.

جدول شماره ۱۰- نتیجه آزمون دو جمله‌ای حمایت‌های بیمه‌ای

متغیر	گروه	کد متغیر	تعداد	نسبت مشاهده شده	نسبت آزمون	سطح خطا
حمایت‌های بیمه‌ای	متوسط و کمتر	≤ 3	۱۲۶	۰/۶	۰/۶	۰/۰۹۴
	بالاتر از متوسط	> 3	۶۸	۰/۴		
جمع			۱۹۴			

Source: (Research findings)

فرضیه دهم: نوسانات نرخ ارز و نرخ تورم موجب بهبود عملکرد بازارچه‌های مرزی شده است.
فرضیه صفر: نوسانات نرخ ارز و نرخ تورم موجب تضعیف عملکرد بازارچه‌های مرزی شده است.
فرضیه پژوهش: نوسانات نرخ ارز و نرخ تورم موجب بهبود عملکرد بازارچه‌های مرزی شده است.

جدول شماره ۱۱- نتیجه آزمون دو جمله‌ای نوسانات نرخ ارز و نرخ تورم

متغیر	گروه	کد متغیر	تعداد	نسبت مشاهده شده	نسبت آزمون	سطح خطا
نوسانات نرخ ارز و نرخ تورم	متوسط و کمتر	≤ 3	۱۱۲	۰/۶	۰/۶	۰/۱۴
	بالاتر از متوسط	> 3	۸۸	۰/۴		
جمع			۲۰۰			

Source: (Research findings)

فرضیه یازدهم: عدم ثبات وضعیت اقتصادی کشور موجب بهبود عملکرد بازارچه‌های مرزی شده است.
فرضیه صفر: عدم ثبات وضعیت اقتصادی کشور موجب تضعیف عملکرد بازارچه‌های مرزی شده است.
فرضیه پژوهش: عدم ثبات وضعیت اقتصادی کشور موجب بهبود عملکرد بازارچه‌های مرزی شده است.

جدول شماره ۱۲- نتیجه آزمون دوجمله‌ای ثبات وضعیت اقتصادی

متغیر	گروه	کد متغیر	تعداد	نسبت مشاهده شده	نسبت آزمون	سطح خطا
ثبات وضعیت اقتصادی	متوسط و کمتر	≤ 3	۱۲۲	۰/۶	۰/۶	۰/۴۱
	بالاتر از متوسط	> 3	۷۸	۰/۴		
	جمع		۲۰۰			

Source: (Research findings)

فرضیه دوازدهم: کاهش مراحل ترخیص کالا و همچنین صادرات از گمرکات استان بوشهر، بر بهبود عملکرد بازارچه‌های مرزی مؤثر بوده است.

فرضیه صفر: کاهش مراحل ترخیص کالا و صادرات از گمرکات استان بوشهر، بر بهبود عملکرد بازارچه‌های مرزی مؤثر نبوده است.

فرضیه پژوهش: کاهش مراحل ترخیص کالا و صادرات از گمرکات استان بوشهر، بر بهبود عملکرد بازارچه‌های مرزی مؤثر بوده است.

جدول شماره ۱۳- نتیجه آزمون دوجمله‌ای مراحل ترخیص کالا و صادرات از گمرکات

متغیر	گروه	کد متغیر	تعداد	نسبت مشاهده شده	نسبت آزمون	سطح خطا
مراحل ترخیص کالا و صادرات از گمرکات	متوسط و کمتر	≤ 3	۱۱۶	۰/۶	۰/۶	۰/۳۳۶
	بالاتر از متوسط	> 3	۸۳	۰/۴		
	جمع		۱۹۹			

Source: (Research findings)

فرضیه سیزدهم: سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها (بهبود امکانات رفاهی و خدماتی، قوانین اداری، ایجاد فرصت‌های شغلی) در توسعه بازارچه‌های مرزی مؤثر است.

فرضیه صفر: مراحل سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها (بهبود امکانات رفاهی و خدماتی، قوانین اداری، ایجاد فرصت‌های شغلی) در توسعه بازارچه‌های مرزی مؤثر است.

فرضیه پژوهش: سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها (بهبود امکانات رفاهی و خدماتی، قوانین اداری، ایجاد فرصت‌های شغلی) در توسعه بازارچه‌های مرزی مؤثر است.

جدول شماره ۱۴- نتیجه آزمون دوجمله‌ای سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها

متغیر	گروه	کد متغیر	تعداد	نسبت مشاهده شده	نسبت آزمون	سطح خطا
سرمایه‌گذاری در زیر ساخت‌ها	متوسط و کمتر	≤ 3	۱۲۰	۰/۶	۰/۶	۰/۵۳۱
	بالاتر از متوسط	> 3	۸۰	۰/۴		
	جمع		۲۰۰			

Source: (Research findings)

هدف دوم: اولویت‌بندی چالش‌های موجود در بازارچه‌های مرزی در استان بوشهر

به منظور رتبه‌بندی، به مقایسه رتبه میانگین متغیرهای مورد بررسی پرداخته شده است، بدین منظور از آزمون فریدمن استفاده شده است، آماره آزمون کای دو با مقدار $26/294$ با سطح خطای کمتر از $0/05$ گویای این واقعیت است که عوامل مورد بررسی تأثیر متفاوت و معنادار در عملکرد بازارچه‌های مرزی دارد. بر اساس نتایج نشان داده شده در جدول شماره ۱۵، بیشترین متغیرهایی که بیشترین تأثیر در عملکرد بازارچه‌های مرزی دارد، به ترتیب ارائه برتری کیفیت کالاهای خارجی نسبت به کالاهای داخلی، امنیت مرزی و نوسانات نرخ ارز و نرخ تورم است.

جدول ۱۵- آزمون فریدمن، اولویت‌بندی چالش‌های موجود در بازارچه‌های مرزی

متغیر	میانگین	متغیر	میانگین
رتبه	رتبه	رتبه	رتبه
برتری کیفیت کالاهای خارجی نسبت به کالاهای داخلی	۴/۶	مراحل ترخیص کالا و صادرات	۳/۸۵
امنیت مرزی	۴/۱	ثبات وضعیت سیاسی	۳/۷۷
نوسانات نرخ ارز و نرخ تورم	۴/۰۴	کیفیت راه‌های ارتباطی	۳/۷۵
کیفیت امکانات رفاهی و خدماتی	۳/۸۹		
χ^2 ۱۹۵ :N ۲۶/۲۹۴			
۶:df		۰/۰۰۰ Asymp. Sig	

Source: (Research findings)

نتیجه‌گیری و دستاورد علمی پژوهشی

با وجود قرار داشتن ۱۶ استان در حاشیه مرزها با جمعیتی بالغ بر ۴۰ میلیون نفر؛ اما عدم سرمایه‌گذاری‌های مناسب در دهه‌های اخیر، نبود صنایع اشتغال‌زا و تمرکز سرمایه‌گذاری‌ها در برخی داخل مناطق کشور باعث مهاجرت اجباری هزاران نفر به داخل کشور به امید یافتن کار و دسترسی به امکانات بهتر شده است. توزیع نامتوازن فرصت‌ها و سرمایه‌گذاری‌های صورت گرفته در سال‌های اخیر برای ایجاد صنایع و اشتغال در استان‌ها نه تنها باعث مهاجرت اجباری صدها هزار نفر از استان‌های مختلف به کلان‌شهرها شده است، بلکه باعث شده تا جمعیت باقی مانده در استان‌های کمتر برخوردار از فرصت سرمایه‌گذاری‌های مؤثر نیز اغلب با بیکاری بالا و نبود فرصت‌های شغلی مواجه باشند.

این مسئله در دهه‌های گذشته در مورد بیشتر استان‌های کشور وجود داشته، اما در مورد استان‌های واقع در مرزهای کشور، وضعیت بدتر است. در حال حاضر، طبق آخرین تقسیمات کشوری، ۱۲ استان کشور در مرزها قرار گرفته که دارای مرز خشکی با کشورهای هم‌جوار است و مشکلات آن‌ها با وجود نبود آب کافی برای کشاورزی و دامداری چندین برابر شده است. فقدان اشتغال پایدار و ضعف زیرساخت‌ها از یکسو و فاصله جغرافیایی و بُعد مسافت استان‌های مرزی با مرکزیت کشور باعث شده تا برخی از منطق مرزی به محل نسبتاً مناسبی برای قاچاق کالا بدل شوند. کمبود امکانات، ضعف در زیرساخت‌های رفاهی، توسعه نیافتگی و محدودیت فرصت‌های شغلی در استان‌های مرزی، مؤید توزیع نامتوازن و نامتعادل امکانات در این مناطق در مقایسه با کلان‌شهرهایی همچون تبریز، اصفهان، تهران، البرز، مشهد و... است. تبادلات تجاری مرزنشینان با کشورهای همسایه، سال‌هاست که در شهرهای مرزی ایران رواج داشته و خود به نوعی تجارت در این مناطق تبدیل شده که معیشت عده‌ای از ساکنان نقاط صفر مرزی را تأمین می‌کند. بر این اساس ایجاد بازارچه‌های مرزی که اصولاً خاص کشورهای جهان سوم است نیز در جهت قانونی کردن تبادلات مرزنشینان شکل گرفت.

ایجاد بازارچه‌های مرزی اصولاً با اهدافی نظیر ایجاد اشتغال و تأمین معیشت ساکنان این مناطق، کنترل قاچاق کالا و افزایش امنیت مرزها شکل می‌گیرند؛ اما نمی‌توان اذعان کرد که این اهداف تاکنون به صورت واقعی تحقق یافته و اداره این بازارچه‌ها منجر به رونق اقتصادی مناطق شهری و روستایی محدوده‌های مرزی شده است؛ اما نکته مهم آنکه متأسفانه این بازارچه‌ها عملاً به نقاط استراتژیک وارداتی تبدیل شده و در واقع دولت با ارائه مجوز برای ایجاد بازارچه‌های مذکور، زمینه افزایش واردات به کشور را تسهیل و تأیید می‌کند.

هر چند که دولتمردان از مراکز یاد شده به عنوان مراکز رسمی تجارت و تبادلات دوسویه مرزی یاد می‌کنند و نسبت به سهم تجاری ایران از این بازارچه‌ها ارزیابی مثبتی دارند، اما نمی‌توان منکر آن شد صادرات از طریق این بازارچه در برابر سیل عظیم ورود کالا از مراکز مذکور، رقم بسیار ناچیزی است که کفه تبادلات تجارت مرزی را برای ایران منفی کرده است. این در حالی است که بسیاری از مردم مناطق مرزی به دلیل مشکلات اقتصادی توانایی مبادلات مرزی را نداشته و این واسطه‌ها و دلال‌ها هستند که با سوء استفاده از مردم مرزنشینان سودهای کلان به جیب زده و منافع خود را تأمین می‌کنند، به همین دلیل طی سال‌های اخیر این بازارچه‌ها اهداف و چشم اندازهای اصلی خود را فراموش کرده و نتوانسته با اقتصاد مرزنشینان کمک شایانی انجام دهد.

شانزده استان سیستان و بلوچستان، خراسان جنوبی، خراسان رضوی، خراسان شمالی، گلستان، مازندران، گیلان، اردبیل، آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، خوزستان، بوشهر و هرمزگان در حاشیه کشور واقع شده‌اند که هم اکنون میلیون‌ها نفر از جمعیت کشور را در خود جای داده‌اند. طبق سرشماری‌ها در ۱۳ استان مرزی کشور که دارای مرز خشکی است نزدیک به ۳۵ میلیون نفر زندگی می‌کنند که به صورت بالقوه در خطر بحران بیکاری و وخامت در ورود به بازار کار مواجه هستند. در صورت افزودن جمعیت استان‌های دارای مرز آبی مازندران، هرمزگان و بوشهر به این آمار، جمعیت کل استان‌های مرزی به نزدیک به ۴۰ نفر بالغ می‌شود.

با این وجود، دقیقاً مشخص نیست چه تعداد از این جمعیت ساکن در استان‌های مرزی کشور، دارای بحران بیکاری هستند؛ اما به صورت کلی استان‌هایی مانند سیستان و بلوچستان، ایلام، کرمانشاه و کردستان قطعاً با مسائل بیشتری در بیکاری جوانان جویای کار مواجه‌اند و اوضاع در برخی استان‌های مرزی مانند خراسان‌های شمالی، رضوی، جنوبی، آذربایجان‌های غربی و شرقی به گواه آمارهای شاید به بدی آن‌ها نباشد، ولی اوضاع در این استان‌های مرزی هم چنگی به دل مردم مرزنشین نمی‌زند؛ اما توسعه نیافتن صنعت و تولید به صورت متوازن در مناطق مختلف کشور، در دسترس نبودن فرصت‌های شغلی مناسب برای کارجویان، نبود زیرساخت‌های لازم برای تولید و اشتغال پایدار و همچنین تمرکز بازار کار و تولید در مناطقی از کشور مانند پایتخت و یا مناطق نفتی کشور در یکی دهه‌های اخیر باعث مهاجرت‌های اجباری از حاشیه‌های مرزی به مناطق مرکزی کشور شده است.

بازارچه‌های مرزی محوطه‌هایی محصور در نقاط صفر مرزی و در جوار گمرکات مجاز هستند که تشریفات ترخیص کالا را انجام می‌دهند. بازرگانان هر دو کشور می‌توانند محصولات مورد نیاز خود را با رعایت مقررات صادرات و واردات در این بازارچه‌ها عرضه کنند. بازارچه‌های مرزی در واقع به عنوان یکی از اهرم‌های مهم در ایجاد اشتغال و توسعه روابط تجاری با کشورهای هم‌جوار در سال‌های گذشته پیوسته تأثیر قابل توجهی در فعالیت‌های اقتصادی ایران داشته‌اند.

بازارچه‌های مرزی توانایی توسعه تجارت غیرنفتی را دارند و می‌توانند در ایجاد فرصت‌های شغلی در شرایطی که بیکاری از مهم‌ترین دغدغه‌های بزرگ دولت و مرزنشینان است، نقش مهمی را ایفا کنند. بازارچه‌های مرزی طبق تفاهم‌نامه‌های منعقد شده بین ایران و کشورهای هم‌جوار ایجاد می‌گردد. اهالی دو طرف مرز و ساکنان نقاط صفر مرزی می‌توانند تولیدات و محصولات کشور خود را با رعایت قوانین و مقررات صادرات و واردات، برای دادوستد در این بازارچه‌ها عرضه نمایند. ورود و ترخیص کالاهای بازارچه‌های مرزی با ارائه فاکتور فروش غرفه

داران بازارچه‌های مرزی کشور مقابل امکان‌پذیر می‌باشد و نیاز به سایر مدارک؛ از قبیل پروفرما و بارنامه حمل نمی‌باشد. وارد کردن یا خارج کردن کالا از کشور به ترتیب غیر مجاز و قاچاق گمرکی محسوب می‌گردد، مگر اینکه آن کالا در موقع ورود یا صدور ممنوع یا غیر مجاز مشروط نبوده و از حقوق گمرکی و سود بازرگانی و عوارض بخشوده باشد. کلیه کالاهای مجاز در بازارچه‌های مرزی قابل داد و ستد می‌باشند و ورود هر نوع کالا موکول به صدور کالا می‌باشد.

در سال ۱۳۴۴، فعالیت تجاری مرزنشینان تحت عنوان قانون مبادلات مرزی تکمیل شد و به تصویب هیات دولت رسید. در این قانون مناطق مرزی کشور حسب دسترسی آن‌ها به مراکز جمعیتی به سه درجه تقسیم شدند. امتیازات اعطایی به مرزنشینان این مناطق از معافیت پرداخت حقوق و کارمزد گمرکی و صدور هر نوع کالای صادراتی بدون دادن تعهد ارزی، تا قرار دادن سقف مشخص واردات و صادرات و عدم برخورداری از هر گونه تخفیف، تغییر می‌نمود.

یکی از دلایل ایجاد بازارچه‌های مرزی، افزایش ضریب امنیت و اطمینان در این مناطق از طریق توسعه تجارت می‌باشد. با توجه به اینکه در برخی از مناطق مرزی کشور به دلیل شرایط خاص جغرافیایی، امکان فعالیت تولیدی محدود می‌باشد. یکی از انگیزه‌های اقامت مردم در این نواحی گسترش فعالیت‌های تجاری است. با ایجاد این گونه بازارچه‌ها، ضمن آنکه انگیزه لازم برای اقامت اهالی بومی در این نواحی فراهم می‌شود، ضریب امنیت افزایش می‌یابد.

شاغلین مستقیم در این بازارچه‌ها اعم از شاغلین در بازارچه، پيله وران و بازرگانان بومی است. اگر تعداد افرادی که غیر مستقیم با فعالیت بازارچه‌ها در ارتباط هستند؛ نظیر بنگاه‌های حمل و نقل، رستوران‌ها، تولید کنندگان و توزیع کنندگان کالاهای صادراتی، از طریق بازارچه و همچنین تعداد افراد هر خانواده را نیز به آن‌ها اضافه نماییم، ملاحظه می‌گردد تعداد افرادی که درآمدشان به این بازارچه‌ها وابسته است به میزان قابل توجهی افزایش خواهد یافت.

بازارچه‌های مرزی می‌توانند جایگاه ویژه‌ای از لحاظ ارزش اقتصادی و همچنین افزایش درآمد ملی داشته باشند، لذا به دلیل داشتن شرایط مناسب از جمله صدها کیلومتر مرز مشترک با کشورهای همسایه، پیدا کرده‌اند، توانایی پر کردن خلاء اقتصادی موجود در محدوده مرزها را داشته و از خالی شدن حاشیه مرزها جلوگیری می‌نمایند؛ بنابراین، با توجه به اهمیت این مسئله، در این پژوهش سعی شد که در جهت توسعه اقتصادی مناطق مرزی استان بوشهر به شناسایی عوامل مؤثر بر موفقیت و چالش‌هایی که موجب عدم موفقیت این بازارچه‌ها شده پرداخته شود. البته در عمل فعالیت بازارچه‌های مرزی با مخاطرات فراوان روبه‌رو بوده است، معافیت‌ها و امتیازاتی که به مرزنشینان اعطا می‌شود بعضاً مورد استفاده گروه‌های سودجو قرار گرفته و به افزایش فساد و نیز نارضایتی مرزنشینان از سوءاستفاده‌ها منجر شده است.

همچنین عدم شفافیت قوانین و مقررات تجاری و بی‌ثباتی آن‌ها منجر به بی‌میلی تولیدکنندگان به سرمایه‌گذاری و افزایش ظرفیت‌های تولیدی برای نفوذ در بازار کشورهای همسایه شده و بازارچه‌های مرزی را از کارکردهای توسعه‌ای مورد انتظار دور می‌سازد. عدم فعال بودن برخی بازارچه‌های مرزی نیز به کانال دیگری برای بروز فساد

منجر می‌شود. نتایج به دست آمده از آزمون دوجمله‌ای حاکی از آن است که کیفیت راه‌های ارتباطی بازارچه‌های مرزی از سطح بالایی برخوردار نبوده و امکانات رفاهی و خدماتی موجود در مسیر راه‌های منتهی به بازارچه‌های مرزی نیز از عملکرد مناسبی برخوردار نیست. علاوه بر این، برتری کیفیت کالاهای خارجی نسبت به کالاهای داخلی در میزان فروش و درآمد بازارچه‌های مرزی تأثیر چشمگیری دارد. همچنین عدم امنیت سرمایه‌گذاری مرزی در استان بوشهر، نوسانات نرخ ارز و نرخ تورم و عدم ثبات وضعیت اقتصادی کشور و به تبع آن در استان بوشهر از چالش‌های موجود به شمار می‌آیند. در این شرایط سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها و کاهش مراحل ترخیص کالا و صادرات نمی‌تواند به بهبود وضعیت موجود کمک چندانی نماید. در این راستا، با تقویت حمایت‌های بیمه‌ای شاغلین، بازارچه‌های مرزی می‌تواند کانال مناسبی برای اشتغال‌زایی جوانان باشد؛ بنابراین توجه به عواملی نظیر هزینه‌های حمل و نقل و توسعه روابط تجاری با کشورهای هم‌جوار می‌تواند موجب تقویت عملکرد بازارچه‌های مرزی شود. سپس به منظور مشخص نمودن اولویت اهمیت به مسائلی که تاکنون در عدم موفقیت بازارچه‌ها دخیل بوده‌اند با استفاده از آزمون فریدمن استفاده شد که نتایج به دست آمده گویای آن است که رقابت‌پذیری کیفیت کالاهای خارجی نسبت به کالاهای داخلی از بیشترین رتبه میانگین برخوردار است.

لذا در جهت بهبود عملکرد بازارچه‌های مرزی در استان بوشهر، به برنامه‌ریزان اقتصادی و سیاست‌گذاران پیشنهاد می‌شود:

۱. به کیفیت راه‌های ارتباطی، به عنوان عامل مهمی در ترانزیت کالا و حمل و نقل مسافری توجه شود.
۲. امکانات رفاهی و خدماتی، به عنوان عاملی در رفاه حال مشتریان در مسیرهای منتهی به بازارچه‌های مرزی عاملی است که در رونق بازارچه‌ها مؤثر است.
۳. با توجه به نتایج پژوهش کیفیت کالاهای داخلی به عنوان با اهمیت‌ترین عامل، تأثیر بسزایی در عملکرد و درآمدزایی بازارچه‌ها داشته است. لذا توجه به مشکلات ساختاری و ریشه‌ای در زمینه‌ی ارتقای کیفیت در اقتصاد ایران حائز اهمیت است.
۴. برنامه‌ریزی در جهت افزایش امنیت مناطق مرزی در شکوفایی اقتصاد محلی و جلوگیری از خالی شدن حاشیه مرزها و کاهش مبادلات زیرزمینی حائز اهمیت است.
۵. نوسانات نرخ ارز و نرخ تورم عاملی مؤثر بر قیمت‌های کالاهای داخلی و خارجی تغییر تقاضا است. از این‌رو انتخاب سیاست‌های ارزی با توجه به شرایط اقتصادی، به گونه‌ای که منجر به استقرار سیستم مناسب نرخ ارز شود نه تنها می‌تواند راهی برای نیل به رشد و توسعه بازارچه‌ها باشد، بلکه به نوبه خود بر عوامل کلان دیگر نیز اثرگذار خواهد بود.

۶. بی‌ثباتی اقتصادی، مهم‌ترین عامل داخلی و برون ساختاری (اقتصادی)، بر امنیت اقتصادی و در نتیجه بر عوامل تولید و سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی تأثیر قابل ملاحظه‌ای دارد. لذا اتخاذ سیاست‌های مناسب و حاکمیت قانون در حوزه سیاست و اقتصاد به عنوان راهکاری سازنده در جهت توسعه بازارچه‌های مرزی است.

Persian References

- Akhavi, Omid (2012), Iranian borders, *Quarterly Journal of the Month of History and Geography*, No. 173.
- Alikhani, Mozaffar (2004), The role of border markets in foreign economic development and development, *Journal of the Chamber of Commerce, Industries and Mines*, No. 5, 10.
- Bayat, Kaveh (2011), Iranian borders, *World Book Quarterly*, No. 265-267
- Chukhachi Zadeh Moghadam, Mohammad Bagher (2002). Collection of articles of land preparation and defense conference of Imam Hossein University Press.
- Ebrahimzadeh, Hamid Reza and Bigdeli, Masoud (2014), Evaluation of the role of border markets in the security and sustainable development of border cities Case study: Parviz Khan Ghasr Shirin border frontier forum, *Sustainable Development and Investment Opportunities*, Islamic Azad University, Pars Abad Moghan.
- Ezzati, Ezatollah (2000), *Geopolitics*, Tehran: Publication of the side.
- Golam Motlagh, Ali Reza and Mehran Shabankari (2006), Climate zonation of Bushehr Province, *Journal of Applied Sociology*, No. 20.
- Ismailzadeh, Khalid and Jalil Sahabi (2012), Common Border Markets A Mechanism for the Health of the Border Economies and Development of Regional Cooperation, Second National Conference on Economic Development Strategies, Focusing on Regional Planning, Islamic Azad University, Sanandaj.
- Kamran, Hassan, Mohammadpour, Ali, Jafari, Farhad (2009), Bajjiran Frontier Market Function Analysis, *Journal of the Iranian Geographic Society*, Nos. 18 and 19, 6.
- Mousavi, Mirnejf (2012), Evaluation of the role of common border markets in the development and prosperity of the border regions Case: Border market of Pirchan Shahr, *Geography and Development Magazine*, No. 23
- Mousavi, Seyyed Mohammad Reza and Mohammad Reza Bagherzadeh (2013), Explaining the Role and Importance of Border Markets on Sustainable Development of Peripheral Areas (Case Study: Bileh-ye Sardar), *Journal of Frontier Science and Technology*, No. 6.
- Naderi, Abolghasem (1992), *Relative Advantage and Export Development in Iran*, Institute for Trade Studies and Research, First Printing, Tehran, 2009, 39-38.
- Pashaloo, Ahad and Mohammad Zahidi Ghorpour and Jalil Delshadad and Ahmad Pashlou (2014), Comparative study of the effects of border markets on the development of border regions (Razi and Sarvom boundary markets), *Farsi Science and Technology Quarterly*, No. 9.
- Pirali, Alireza (2012), Evaluation of the Performance of Common Border Markets in Iran (Using the BSC Model), *Journal of Extension of Frontier Science and Technology*, No. 1, Third Period.
- Saedi, Ali Asghar, Esmaeilzadeh, Khaldo Abdollahpour, Jamal (2009), Sociological Study of Common Border Markets Case Study: (Sardasht and Piranshahr Border Markets), *Journal of Social Sciences*, No. 45.
- Seyyed Fatemi, Seyyed Majid, Hassanzadeh Delir, Karim (2010), Investigating and analyzing the role of Sahand new city in spatial planning of Tabriz city major urban and regional studies and researches, 2008, No. 2, No. 6, pp. 18-1.
- Taghvaei, Masoud and Majid Goudarzi (2009), Analysis and Analysis of the Situation of the Urban Network in Bushehr Province, *Geography and Regional Development Quarterly*, No. 13.
- Zarghani, Seyyed Hadi and Sabah Mehdizadeh and Hadi Azami (2012), Analyzing the Political-Spacecraft Reflections of Border Markets (Case Study: Bashmaq Marivan Border Market), *Quarterly Journal of Planning and Development of Space*, Vol. 16, No. 1.

Latin References

- Hansen, Niles H. (ed.) (1978): *Border Regions: A Critique of Spatial Theory and an European Case Study; Human Settlement Systems: International Perspectives on Structure Change and public Policy*. Ballinger.
- Ataullah, Ali, Le, Hang and Sahota, Amandeep S (2014). Employee Productivity, Employment Growth, and the Cross-Border Acquisitions by Emerging Market Firms, *Human Resource Management*, Volume 53, Issue 6, pages 987–1004, November/December 2014.
- Chaudhuri, Amrita Ray (2014). Cross-Border and Market Segmentation, *The Journal of Industrial Economics*, Volume 62, Issue 2, pages 229–257, June 2014.
- 3- Hansen, Niles (1977). Border regions: A critique of spatial theory and a European case study, *The Annals of Regional Science*, March 1977, Volume 11, Issue 1, pp 1–14.
- Lewczuk, Jerzy and Ustinovichius, Leonas (2015). The Concept of Multi-Functional Development of Cross-Border Regions: Poland Case, *Innovative solutions in Construction Engineering and Management*, Volume 122, 2015, Pages 65–70.
- Niebuhr, Annekatrin (2004). *Spatial Effects of European Integration: Do Border Regions Benefit Above Average?*, Hamburg Institute of International Economics (HWWA) Neuer Jungfernstieg 21 - 20347 Hamburg, Germany.
- Niebuhr, Annekatrin, Stiller, Silvia (2002). Integration effects in border regions - a survey of economic theory and empirical studies, *ERSA conference papers ersa02p066*, European Regional Science Association.
- Ying, Ge, Yin, He, Jiang, Yeheng and Yin, Xiaopeng (2014). Border Trade and Regional Integration, *Review of Development Economics*, Volume 18, Issue 2, pages 300–312, May 2014.
- W Srikham, J Smyth, MM Suksamret (2015). Politics of Land Grabbing in the Borderland: A Case Study of Chongiom Border Market, Kabcheong District, Surin Province, 2015, Pages 1–49- M Sadeghi, H Rabiei - 2015 - serd.khu.ac.ir (2015). Optimum Locational Analysis Regarding Border Markets Located in Villages of Gonbad Kuvoos, 2015, Pages 1–4

Online references

- Islamic Republic of Iran Customs site. See <http://www.irica.gov.ir>
- Enchanted Learning
<http://pourdanesh.com>
- Scorpion Research
<https://www.commercialconsultants.ir>